
References to the Talmud in "Haggahot Maharshal" /
הפניות וצייונים לש"ס בהגהות מהרש"ל

Author(s): יצחק רון and Isaac Ron

Source:

Alei Sefer: Studies in Bibliography and in the History of the Printed and the Digital Hebrew Book /

עלי ספר: מחקרים בביבליוגרפיה ובתולדות הספר העברי המודפס והדיגיטלי

No. - p. 128 (תשרי תש"ן שבט תש"ן),

Published by: Bar Ilan University Press

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/24158778>

Accessed: 28-05-2019 16:11 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Bar Ilan University Press is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to
Alei Sefer: Studies in Bibliography and in the History of the Printed and the Digital Hebrew Book /
עלי ספר: מחקרים בביבליוגרפיה ובתולדות הספר העברי המודפס והדיגיטלי.

JSTOR

<https://www.jstor.org>

יצחק רון

הפניות וציונים לש"ס בהגהות מהרש"ל

במאמרנו 'מהדורת התלמוד שהגיה מהרש"ל' עלי ספר, טו, עמ' 63–104, הצבענו על חשיבות ויהי הטופס שלמד בו רש"ל לשם הבנת הגהותיו לתלמוד. שיחזור הש"ס שלמד בו רש"ל מסכת אחר מסכת, הניח תשתית ביבליוגרפית המאפשרת פרשנות נכונה להגהות רש"ל ומסייעת להבנת התהוות נוסח התלמוד בדפוסים שלפנינו. ואכן התעוררו תלמידי חכמים המתכוונים להוציא פירושים על ספר *חכמת שלמה* לאור המסקנות הנ"ל, כגון הרב א' סץ מירושלים העוסק בחיבור כזה על מסכת גטין, והרב י' קוק מבני ברק העוסק בחיבור כזה על מסכת נדה.

אחת הדרכים שהצענו לזיהוי מהדורת רש"ל התבססה על שינויי העימוד שמצאנו בין מהדורות התלמוד בדפוס בומברג. בדקנו באופן מקיף את הפניות רש"ל לש"ס הנלוות להגהותיו בספר *חכמת שלמה*, ומצאנו כי ציוני הדפים של רש"ל לש"ס מתאימים בדיוק למהדורת בומברג השניה (רפ"ו–רצ"א) שהיתה בשימוש בעוד שאינם הולמים תמיד מהדורות תלמוד אחרות. דוגמאות לכך הבאנו שם בעמ' 90–91. כאן נעמוד על נקודה נוספת שהתגלתה אגב בירור זה.

במהלך בדיקת מאות ההפניות והציונים של רש"ל לתלמוד התברר לנו כי דרך ההפניה של רש"ל לא רגילה ומיוחדת במינה: בהפניותיו מזכיר רש"ל תחילה את שם הפרק ואחר כך מציינ את הדף, וזאת בלא איזכור שם המסכת. להלן דוגמאות אחדות מספר *חכמת שלמה*, קראקא ש"א:
'וכן משמע בתוספות דמקום שנהגו דף נד' (*ח"ש* לברכות נא ע"א)
'בפרק לולב הגזול דף לח' (*ח"ש* לביצה לח ע"ב)
'בערבי פסחים דף קה' (*ח"ש* לשבת ט ע"ב)
'עיינ בפרק אלו טרפות דף מו' (*ח"ש* לשבת נג ע"א)
'עיינ בפרק נגמר הדין בדף מח' (*ח"ש* לשבת נו ע"ב)

שיטת הפניה זו היא בעלת משמעות היסטורית. לפני עידן הדפוס נהגו הראשונים לציין מראי מקומות בש"ס לפי שמות פרקי התלמוד. בנושא זה הרחיב י' שפיגל במאמרו המאלף *בעלי ספר*, יד, עמ' 29–53. לאחר הדפסת התלמוד בטל הצורך באזכור שמות הפרקים וההפניות נעשות לדפי ועמודי הדפוס של המסכתות כמו שאנו נוהגים. רש"ל הוא מן הראשונים ואולי ראשון פרשני התלמוד המציין מראי מקומות בש"ס על פי דפי הדפוס ועמודיו. כחכם שחי בדור המעבר בין התקופות אוהז רש"ל בחדש ואינו מניח את ידו מן הישן. מחזר גיסא הוא מציינ דפים, ומאידך הוא מקדים לפניהם תמיד את שם הפרק ולא את שם המסכת, וזאת מכח ההרגל הישן.